

OTİSTİK BİR ÇOCUĞUN VE AİLESİNİN KISA SÜRELİ EĞİTİM PROGRAMLARINDAN SAĞLADIKLARI YARAR BİR VAK'A SUNUSU

Şebnem GÜMÜŞÇÜ Ülkü PIŞKIN
Özel Uyum Özel Eğitim Okulu

ÖZET

Bu çalışmada, göz kontağı oldukça sınırlı olan, gereksinimlerini sözel olarak ifade edebilen ancak ekolalik konuşma özelliği gösteren, temel özbakım becerilerini yardımsız yapabilen basit düzeyde okuma - yazma becerisi olan ve herhangi bir problem davranışı gözlenmeyen 12 yaşında otistik erkek bir çocuk ve anne -babasının kısa süreli eğitim programlarından sağladıkları yarar incelenmiştir. Çalışma, iki ayda bir onbeş günlük sürelerle bir yıl içinde yapılmıştır. Bu program onbeş gün süre ile 1,5 saat şeklinde yürütülmüştür. Çocuğun kazanması hedeflenen beceriler belirlenerek bu becerileri anne - babanın gözlemesi ve eğiticinin denetiminde uygulama yapmaları sağlanmıştır. Bu çalışma sonucunda, sürekli eğitim programları içinde yer alamayan otistik bir çocuk ve ailesinin kısa süreli eğitim programından yararlanabildiği görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Otistik çocuk, anne-baba eğitimi.

ABSTRACT

In this study, the benefits of a short-term educational program for a 12 year-old autistic boy and his parents were examined. The subject was a boy with limited eye contact and predominantly ecolalic speech; however, he was able express his needs verbally. He was able to perform self-care skills without any help and also had reading and writing skills. None of the behavior problems typical of autistic children were observed.

In the study, the skills which were expected to be acquired by the child (academic-communication-independent life skills) were determined. The program to improve those skills were implemented at the school while the parents observed. The study was implemented for fifteen-day periods, every two months for a year. The child was seen for one and a half hour everyday within the fifteen-day period. The parents were also trained under supervision to implement the program at home. At the end of this program, it was observed that an autistic child and his parents who were unable to take part in a permanent education program, benefited from this short-term education programs and the home-school relationship was also established.

Key words: Autistic child, short term parent training.

GİRİŞ

Son yıllarda otizmin geniş kapsamlı bir gelişim bozukluğu olduğu düşüncesi ağırlık kazanmış ve otistik özellikteki çocuklar; sosyal ilişki kurma, iletişim becerileri ve yaratıcı etkinliklerdeki yetersizlikleri ile tanımlanmışlardır (Morton, 1989). Otizmin ilk tanımlandığı yıllardan 1960'lara kadar bu durumun tedavisi ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış, ancak kesin bir sonuç elde edilememiştir. 1960'lı yıllardan sonra ise otizmin tedavisinde en iyi yöntemin eğitim olduğu görüşü benimsenmiştir (Riles, 1977).

Otistik çocukların eğitiminde genelde davranış değiştirme modeline dayalı eğitim programları kullanılmaktadır. Davranış değiştirme modeli; çocuğun tüm becerilerini, davranışlarını gözlemeyi, geliştirmeyi ve varolan olumsuz davranışlarını değiştirmeyi amaçlamaktadır. Çocuğun gereksinimi olan becerileri kazanmasını sağlamak ve davranış problemlerini mümkün olduğunca azaltmak otistik çocukların eğitiminde temel amaçtır (Landrus ve Mesibov, 1990).

Uzun süre eğitmeni-çocuk birlikteliği şeklinde yürütülen eğitim programları, ailenin de çocuğun eğitiminin bir parçası olduğu gerçeğinin ağırlık kazanması ile aile-eğitmeni-çocuk üçgeninde sürdürülmeye başlanmıştır.

Birçok araştırmacı da, özürlü çocuğun doğal ortamda eğitilmesinde anne-babaların katılımcı olmalarına duyulan gereksinimi önemle vurgulamışlardır. (Lovaas, Koegel, Simmons ve Stevens, 1973). Otistik çocukların anne ve babalarının, eğitim programlarına katılmalarına verilen önem giderek artmış ve aile-uzman işbirliğinin sağlanmasının çocuğun eğitimindeki başarıyı olumlu yönde etkilediği görüşü yaygın olarak benimsenmeye başlamıştır (Bromwich, 1981). Kurulacak bu işbirliği doğrultusunda temel amaç; aile bireylerinin duygusal yönden desteklenmeleri, program planlama ve uygulamaya katılmalarının sağlanması, aile-çocuk arasında olumlu etkileşim yollarının öğretilmesi ve ailenin çocuğun özürünü bilerek, yeterli ve yetersiz olduğu yönlerini tanıyarak gerekli olan eğitimsel katkıları sağlayabilmesi olmalıdır (Lillie, Trohanis ve Goin, 1976).

Yapılan bir çalışmada otistik bir çocuğu olan anne-babalar; davranış değiştirme yöntemlerinin kullanılmasını, ev ortamının düzenlenmesini, aile-çocuk arasındaki tutarlılığın sağlanmasını ve bunların değerlendirilmesini öğreten bir eğitim programına alınmışlardır. Bu program sonucunda; anne-babaların eğitim için ev ortamını en etkili şekilde kullanabildikleri, çocukla nasıl etkileşime girebileceklerini öğrenmeleri sonucunda çocuklarının eğitim programlarında yer alan becerileri kazandırabildikleri belirtilmiştir (Kozloff, 1974). Buna benzer yapılan çalışmalarda da bireysel ya da grup olarak sürdürülen anne-baba eğitim programlarının, çocuklarının davranışlarını yönlendirmede etkili olduğu belirtilmektedir (Harris, Wolchik ve Weitz, 1981; Heifetz, 1977).

Özürlü çocuğa verilecek eğitimin etkili ve başarılı olması, ev-okul gibi farklı iki ortamdaki yaklaşım ve davranışlar arasındaki tutarlılıklarla yakından ilgilidir. Okuldaki eğitim ilkelerinin ev yaşantısı ile bağdaştırılması, eğitimcinin anne-babadan, anne-babanın da eğitimciden yararlanması şeklinde kurulan işbirliği, özürlü çocuğun eğitiminin yalnız okulda ya da herhangi bir eğitim merkezinde değil evde ve sosyal yaşantıda da süreklilik kazanmasına neden olacaktır. Belirlenen ortak amaçlar doğrultusunda, doğal ortamdaki etkileşimler temel alınarak hazırlanacak olan eğitim programları çocuk üzerinde hiç şüphesiz daha etkili olacaktır (Gelfer, 1991).

Bu çalışmada, otistik bir çocuk ve ailesinin okula kısa aralıklarla devam ettikleri bir yıl içinde aldıkları eğitimden sağladıkları yarara bakılmıştır.

YÖNTEM

Vak'a

K, 12 yaşında otistik davranış özellikleri gösteren bir çocuktur. K'ya 3 yaşındayken Ege Üniversitesi Çocuk Psikiyatrisi'nde otizm teşhisi konmuş ve bu bölümde bir yıl süre ile takip edilmiştir. K'nın bulunduğu şehirde özel eğitim çalışmaları yapan bir kurum olmaması nedeniyle özel eğitim alamamış ancak akademik becerileri yetersiz olmasına rağmen sosyal iletişiminin desteklenmesi amacıyla bir ilkokula başlatılmıştır.

Uyum Özel Eğitim Okulu'na başvuran aile Ankara dışında oturmaları nedeniyle okuldaki kısa süreli eğitim programlarına alınmıştır. K ve ailesi bu programa bir yıl süre ile devam etmiş ve bu süre içinde beş kez eğitime alınmışlardır. Bu programda, ailenin ve çocuğun iki ayda bir onbeş gün süre ile eğitim almaları hedeflenmiştir.

Uyum Özel Eğitim Okulu'nda yapılan gözlemler sonucu elde edilen bilgilere göre K, yalnızca isteklerini sözel olarak ifade edebilen, spontan konuşması olmayan, ekolalik konuşma özelliği gösteren bir çocuktur. Temel öz-bakım becerilerini yardımsız yapabilmekte, renk, şekil, sayı gibi temel kavramları tanımlayabilmektedir. Basit düzeyde okuma-yazma becerisi olan K, adı-soyadı, ev-okul adresi ve telefon numaraları gibi kendisine ait bilgileri az bir yardımla sözel ve yazılı olarak ifade edebilmektedir. Göz kontağı kurma becerisi yetersiz olan K'nın kendisine ve çevresine zarar verici herhangi bir problem davranışı yoktur.

UYGULAMA

1. Aile Eğitimi: Okulda yürütülen aile eğitimi, teorik ve pratik olarak sürdürülmüş, bu programa anne ve baba birlikte katılmışlardır. Programdaki çalışmaların içeriği aşağıdaki şekilde yürütülmüştür.

Özür hakkında bilgi verme: Bu aşamada, "Otizm nedir?", "Otistik çocukların özellikleri nelerdir?" gibi konularda bilgi verilmiş ve aile ile bu özelliklerin K'da görülüp görülmediği tartışılmıştır.

Eğitim ortamını düzenleme: Aileye okulda düzenlenen eğitim ortamı ve bu düzenin evde nasıl kurulacağı, uygun ortam nedir, ne şekilde düzenlenmelidir gibi konularda bilgi verilmiştir.

Eğitimde kullanılan teknikler: Model olma, ödül-yardım ve basitten karmaşığa eğitim tekniklerinin önemi, çocuğun öğrenmesindeki rolü ve nasıl kullanılacağı ile ilgili teorik bilgiler aileye aktarıldıktan sonra bu tekniklerin eğitim ortamında kullanılmasına yönelik gözlemler yaptırılmıştır. Uygulamalar sırasında anne-babanın bu teknikleri uygun şekilde kullanıp kullanmadıkları eğitimciler tarafından gözlenmiştir.

Eğitim programları: K'nın eğitim programı, anne-baba ile yapılan görüşmelerde, onların istekleri ve K'nın gereksinimleri gözönüne alınarak oluşturulmuştur (Tablo 1). Aileye eğitim programında yer alan becerilerin önemi ve bu programların değerlendirmelerinin nasıl yapılacağı anlatılmış, eğitim süresince her beceriyi ailenin gözlemesi sağlanmıştır. Aile tarafından her becerinin gözlemi ya-

pıldıktan sonra, eğitimciler gözetiminde her bir beceriyi anne-babanın çocuk ile çalışması sağlanarak teorikte öğrendiklerini pratiğe uygulama şekilleri gözlenmiştir. Uygulama sırasında daha önceden verilen teorik bilgiler gerektiğinde aileye hatırlatılmış, uygulama sırasında çıkan aksaklıklarla ilgili olarak anında geri bildirim verilmiştir.

Davranış özellikleri: Bu aşamada; "davranış nedir?", "bir davranış ne zaman problem davranış olarak tanımlanabilir?", "problem davranışların azaltılmasında kullanılan teknikler nelerdir?" gibi konularda aileye bilgi verilmiştir. Ayrıca çocuğa karşı tutarlı olmanın önemi vurgulanmış ve tutarlılığın tüm aile bireyleri tarafından uygulanmasının gerekliliği anlatılmıştır. Ailenin K'da problem olarak nitelediği davranışlar üzerinde durulmuş ve K'nın sallanma, anlamsız konuşma gibi problem olarak nitelenen davranışları için "görmemezlikten gelme" tekniğinin uygulanması önerilmiştir. Ayrıca K için istenmeyen davranışların azaltılmasında; olumlu davranışların ödüllendirilmesinin, istenmeyen davranışlarının ise tepki verilme-

Tablo 1.
K'nın bir yıl içinde hedeflenen eğitim programları

AKADEMİK BECERİLER	İLETİŞİM BECERİLERİ	BAĞIMSIZ YAŞAM BECERİLERİ		
		Ev İşi Becerileri	El İşi Becerileri	Mutfak Becerileri
Önce-Sonra Kavramı	Zamirler	Bulaşık Yıkama	Boyama	Ekmek Kesme
Aynı-Farklı Kavramı	Edatlar	Toz Alma	Resim Yapma	Salata Yapma
Zıt Kavramlar	Fiiller	Elektrik Süpürgesini Kullanma	Ayakkabı Bağlama	Omlet Yapma
Basit Matematik Becerileri	Soru Sorma Becerisi	Ayakkabı Boyama	Düğüme Dikme	Sandviç Hazırlama
Zaman Kavramı	Sosyal İlişkiyi Sağlayıcı ifadeler	Yer Silme	İki Kumaş Birleştirerek Materyal Oluşturma	Oralet Yapma
Okuma-Yazma	Telefonla Konuşma Becerisi	Cam Silme		Çay Hazırlama
Olay Sıralama		Balkon Yıkama		Patates Haşlama
		Yatak Düzeltme		Makarna Yapma
		Ev Aletlerini Kullanma		Meyve Salatası Hazırlama
				Krep Yapma
				Börek Yapma

mesinin bu davranışların azalmasında etkili olacağı vurgulanmıştır.

2. Çocuk Eğitimi: Eğitim programı; ailenin çocuğa kazandırılmasını istediği becerilerden ve eğitimciler tarafından yapılan gözlemler sonucunda K'nın yetersiz olduğu alanlar belirlenerek oluşturulmuştur. K'nın bir yıllık eğitim programı Tablo I'de gösterildiği şekilde planlanmıştır.

K'nın programında yer alan becerilerin başlangıç değerlendirmeleri alınarak çocuğun eğitim öncesinde her beceri için düzeyi belirlenmiş, daha sonra çalışmaya geçilmiştir. Kazandırılması hedeflenen becerilerde model olma, yardım, ödül ve basitten karmaşığa eğitim teknikleri kullanılmıştır.

İlk on beş günlük dönemde, K'nın eğitim programında yer alan beceriler eğitimciler tarafından çalışılmış, aynı zamanda bu becerilerin tümü anne-babaya gözetilmiş ve programların anne-baba tarafından da uygulanması sağlanmıştır. Bu onbeş günlük dönem sonunda, K'nın programında yer alan becerilerde geldiği düzey, sayısal verilerle aileye aktarılmış ve evde bu programlara devam edebilmesi için aileye yazılı materyal verilmiştir.

İkinci onbeş günlük dönemde ise, aileden evde yürütülen programlarla ilgili bilgi alınmış, bu bilgiler doğrultusunda K'nın becerileri eğitimciler tarafından tekrar değerlendirilmiştir. Çocuğun tam olarak kazanamadığı düşünülen becerileri varsa bunların çalışmasına devam edilmiş, biten becerilerin yerine ise yenileri eklenerek K'nın programı tekrardan oluşturulmuştur. Bu sistemde yürütülen çalışmalar diğer onbeş günlük dönemler için de aynı şekilde düzenlenmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, aile eğitimi ve çocuk eğitimi olmak üzere birbirine paralel olarak yürütülen iki uygulamadan oluşmuştur. Bir yıllık süreyi içeren bu programda anne-baba eğitimi için hedeflenen;

- Anne-babaya özür hakkında bilgi verme,
- Eğitim ortamını düzenleme,
- Eğitimde kullanılan teknikleri öğretme,

- Çocuğun eğitim programı ile ilgili bilgi verme,
- Anne-babanın çocuğun eğitim programındaki becerileri uygulama aşamaları kazandırılmıştır.

Bu program, aileye okula her gelişlerinde, eğitim programına eklenen yeni becerilerle ilgili teorik bilgi verme ve anne-babanın bu becerileri uygulaması şeklinde sürdürülmüştür.

K'ya kazandırılması hedeflenen becerileri içeren programlar okulda uygulanmasının yanısıra aileye verilen programlarla bu uygulamaların evde de sürdürülmesi sağlanmıştır.

Bu çalışma sonucu, aile açısından değerlendirildiğinde; anne-baba böyle bir eğitim sürecinden sonra çocuklarının yeterlilik ve yetersizliklerini daha iyi değerlendirebildiklerini eğitim almadan önce K'ya fırsat vermemeleri ve uygun eğitim ortamı yaratamamaları nedeniyle onun birçok beceriyi yapamadığını düşündüklerini, ancak bu eğitimden sonra K'nın yapabileceği birçok beceri olduğunu gördüklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanısıra, bir beceriyi en iyi şekilde nasıl öğretebileceklerini ve çocuklarının özelliğinden kaynaklanan endişelerinin de özellikleri ve problem davranışlar ile ilgili verilen bilgiler doğrultusunda azaldığını belirtmişlerdir. Ayrıca, çocuklarında problem olarak gördükleri davranışın gerçek birer problem davranış olmadığını farkettilerini de ifade etmişlerdir. Kozloff'un (1974) yaptığı araştırma sonuçları da, bu sonuçları desteklemektedir. Araştırma sonuçları; araştırmaya alınan otistik çocukların çalışılan becerilerde ilerleme gösterdiklerini, anne-babaların aldıkları eğitim doğrultusunda çocuklarına karşı daha olumlu davranışlar geliştirdiklerini ve çocuklarına bir beceriyi nasıl öğreteceklerini öğrendiklerini içermektedir.

Bu çalışmada anne-babanın eğitiminden yararlanabilmedeki en önemli etkenlerin; bir yıllık süre içinde belirlenen tarihlerde rutin olarak eğitim programına devam etmeleri, okuldaki programlara aktif olarak katılmaları, eve verilen programları istenilen şekilde uygulamaları ve herhangi bir problem durumunda eğitimcileri bundan haberdar etmeleri ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

Çalışma çocuğun kazandıkları açısından değerlendirildiğinde, çocuğun bir yıllık süre içinde hedeflenen beceri-

leri kazandığı görülmüş ve anne-baba çocuğun öğrendiği her yeni beceriyi farklı ortamlara genelleştirebildiğini ifade etmişlerdir.

Sürekli eğitim programları içinde yer alamayan çocuk ve ailelerinin kısa süreli olarak katıldıkları eğitim programlarında yararlanabildikleri ve bu eğitim sonucunda ev-okul paralelliğinin sağlandığı görülmektedir. Anne-baba eğitiminin çocuk eğitimine katkısı ile ilgili daha çok sayıda ve değişik özür gruplarındaki çocuklar ve aileleri ile yapılacak uzunlamasına çalışmalara gereksinim olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Bromwich, R. (1981). *Working with parents and infants*. Baltimore University Park Press.

Gelfer, J. I. (1991). "Teacher-Parent partnerships: Enhancing communications". *Childhood Education*, Spring, 164-167.

Harris, S. L., Wolchik, S. A., & Weitz, S. (1981). "The acquisition of language skills by autistic children: Can parents do the job?" *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 11, 373-384.

Heifetz, L. (1977). "Behavioral training of parents of retarded children: Alternative formats based on instructional manuals". *American Journal of Mental Deficiency*, 82, 194-203.

Kozloff, M. A. (1974). *Reaching the autistic child: A parent program*. Research Press, 2612 N Mattis Champaign, Illinois 61820.

Landrus, R. I. & Mesibov, G. B. (1990). *Preparing autistic students for community living: A functional and sequential approach to training*. Chapel Hill, North Carolina; University of North Carolina. Division TEACCH?

Lillie, D. P., Trohanis & K. Goin (eds) (1976). *Teaching parents to teach: A guide for working with the special child*. NY: Walker.

Lovaas, O. I., Koegel, R., Simmons, J. Q. & Stevens, J. (1973). Some generalizations and follow-up measures on autistic children in behavior therapy. *Journal Applied Behavior Analyses*, 6, 131-165.

Morton, J. (1989). The origins of autism. *New Scientist*, 9, IPC.

Riles, W. (1977). Teaching makes a difference: A guide for developing successful classes for autistic and other severely handicapped children. *Teacher's Manual*.

Türk Psikoloji Dergileri'nin elimizde bulunan sayıları, Derneğimiz'in yayınları ve satışını üstlendiğimiz diğer yayınlar aşağıda belirtilmektedir. İstedığınız yayınların ne olduğunu (kitap ise adını, dergi ise sayısını açık bir şekilde belirterek) toplam miktarını 105222 nolu posta çeki hesabına yatırabilirsiniz. Türk Psikoloji Dergisi 1995 yılı abonelik ücreti (34. ve 35. sayılar için) 300.000 TL olarak belirtilmiştir. Bu miktarı aynı hesaba, posta çeki üzerinde küçük bir açıklama yazarak gönderebilirsiniz. Mevcudu tükenen yayınlarımıza ilgi duyuyor iseniz, yazarak iletiniz. İkinci baskıları düşünülebilir.

Sayı	* Fiyat (TL)		
20	50.000		
22	50.000		
23	50.000		
24	50.000		
25	50.000		
27	50.000	III. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları (1984)	150.000
28	50.000	VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları (1992)	150.000
29	50.000	Depresyonla Başa Çıkma Yolları	(Tükendi)
31	(Tükendi)	Stresle Başa Çıkma: Olumlu Bir Yaklaşım	(Tükendi)
32	100.000	Türkiye'de Ergenlik Dönemi Araştırmaları Bibliyografyası (1980-1994)	(Tükendi)
Özel Sayı	100.000	Ankara Gelişim Tarama Envanteri	300.000

Not: Kitap/Dergi isteklerinizi, toplam fiyata %10 posta ücreti ekleyerek gönderiniz.

* Bu fiyatlar Mart 1995 sonuna kadar geçerlidir.